Idræt og lokalhistorie

– pejlinger og perspektiver i en dansk og nordisk kontekst

Af Niels Kayser Nielsen

I det følgende anlægges et kombineret dansk og nordisk perspektiv. Det har flere årsager. For det første at vi har med idræt at gøre. Her har Norden – sammen med Tyskland – det fællestræk, at man i så høj grad har organiseret idrætten som foreningsidræt, og at disse idrætsforeninger som oftest har været organiseret på sogne- eller kommuneplan. Det er derfor nærliggende at have referencer til hele Norden, hvor en række lokalhistoriske idrætsstudier i grunden er idrætsforeningshistorier. For det andet at sammenligninger – under forudsætning af forekomsten af tilpas mange ligheder og forskelle – normalt er medvirkende til at fremhæve det sammenlignedes særtræk. Den danske lokalhistoriske idrætsforsknings differentia specifica træder tydeligere frem, når vi sammenligner med det øvrige Norden. Her viser det sig, at lokalhistorisk idrætsforskning i Danmark ikke har samme omfang og status som i de andre nordiske lande, hvorfor vi må forsøge at forklare dette. For det tredje giver det nordiske udblik lejlighed til at se en række eksempler på lokalhistoriens berøringsflader med andre typer historie. Anlægger vi et nordisk perspektiv, er der, som vi skal se nedenfor, adskillige eksempler på grænseflader til byhistorie, sognehistorie, kvarterhistorie og regionalhistorie.

Lokalforvaltning og foreningsliv

De nordiske landes samfundsopbygning – herunder relationen mellem statsmagt og borgere – udviser gennem de sidste par 100 år større ligheder end forskelle. I alle tilfælde har der ved siden af en stærk centralmagt været tale om et bredt folkeligt arbejde centreret omkring institutioner af civilsamfundsmæssig karakter, således at de nordiske lande udgør de mest gennemorganiserede i verden. Hvor statsmagten ophører, træder organisationer, institutioner og foreninger til. Vi er vant til at lave tingene i samarbejde – uden at individet af den årsag har fornemmelsen af at være trådt under fode.[1] Det skyldes ikke mindst den særegenhed, der er blevet betegnet som »dydscirklen« mellem stat, samfund og borgere:[2] de involverede parter udviser en moralsk funderet tillid til hinanden og forpligter sig dernæst til af pragmatiske grunde gensidigt at tage hensyn til hinanden.[3]

Denne kombination af moral og pragmatisme kommer ikke mindst til udtryk i det nordiske foreningsliv, der fra starten – og i stigende grad – har haft nationalstatens bevågenhed; dels i form af almen politisk goodwill, dels i form af pekuniær støtte. Samtidig har dette foreningsliv fået lov at leve sit eget liv, for så vidt som statsmagten har opereret med et armslængde-

princip, hvor man ikke blandede sig i foreningens interne anliggender. Det forekommer derfor rimeligt at tale om en nordisk dual-offentlighed i form af et parløb mellem stat og civilsamfund, hvor denne dual-offentlighed er mest tydelig i Danmark;[4] bl.a. betinget af den stærke grundtvigianske arv fra ca. 1850 og af det vakuum med hensyn til politisk beslutningsdygtighed, der var kendetegnende for Danmark i sidste fjerdedel af det 19. århundrede med kombinationen af provisoriske love og »visnepolitik«. Denne politiske situation udgjorde en strukturfunktionel baggrund for etableringen af et rigt foreningsliv til varetagelse af borgernes anliggende i både social, politisk, økonomisk og religiøs henseende, der efter århundredskiftet 1900 også kom til at omfatte idræt.[5]

Imidlertid kan vi ikke nøjes med at anskue foreningen ud fra et strukturfunktionelt perspektiv, der er også en historisk baggrund af politisk-administrativ art med i billedet. Her tænkes på den tradition for borgermyndighed, der i Sverige-Finland i form af de såkaldte sockenstämmor går helt tilbage til det 17. århundrede og levede videre helt frem til midten af det 1900 århundrede – og for Norges og Danmarks vedkommende de nyetablerede fora for lokal administration, der så dagens lys henholdsvis i 1837 i Norge med formandskabsinstitutionen og i Danmark 1841 med sogneforstanderskabet. I alle tilfælde blev borgerne her dels trænede i at anskue de politiske, sociale, økonomiske og kulturelle rammer om deres liv som lokale enheder, på sogneplan, dels trænede i selvforvaltning – om end som oftest repræsenteret af henholdsvis præst og degn samt de mest indflydelsesrige gårdmændsslægter.[6]

Denne proces fandt sted i alle nordiske lande i løbet af det 19. århundrede – om end med betydelige forskelle. Uanset forskelle er det centrale i denne proces en afbalancering af forholdet mellem frihed og lighed. Dette er sammen med oplysningens pragmatiske udformning det, som overordnet karakteriserer den nordiske særvej til moderniteten. Man betonede både individets friheder og rettigheder, men sluttede sig samtidig sammen i først associationer, siden masseorganisationer. Det individuelle kalds-ansvar blev her koblet sammen med fælles varetagelse af opgaverne.

Den nordiske særvej centrerer sig altså i vid udstrækning om et kompromisorienteret princip om lokalforvaltning, der i løbet af det 19. århundrede udviklede foreningen som medieringsled mellem borgerne på den ene side og stat, amt og kommune på den anden. Dette foreningsliv har tre væsentlige karaktertræk: afbalancering mellem frihed og lighed, pragmatisme som organiseringsprincip og konformitet som organiseringsform, hvor det offentlige imødekommer borgernes vilje til at slutte sig sammen i »civile« samfund med rundhåndede tilskud. Ikke mindst idrætsforeningerne har fra første færd – og det vil sige de skytteforeninger, der dukkede op i 1860'erne – nydt godt af klækkelige tilskud. Formodentlig fordi man forstod, at der i idrætten var en god medspiller i ønsket om national begejstring og evne til at skabe samfund.

Men der er endnu en vigtig facet ved foreningslivet, som ikke må overses: selskabeligheden. Det er denne selskabelighed, der som symbol sammenfatter den konvivialitet og omgængelighed, der i det mindste idealt set kendetegner foreningslivet. Kaffen og det bløde brød er vigtigere end som så. Ret beset er det ikke for at blive mæt eller få slukket sin tørst, at man nyder det, der er sat på bordet. Det er ikke produktet, men processen, der er det afgørende: det at spise og drikke sammen.

Dette har den britiske antropolog Richard Jenkins hæftet sig ved i sit feltarbejde i Skive og omegn. Her har han også stiftet bekendtskab med den danske foreningskultur. En væsentlig del heraf udgøres af møderne – og så altså generalforsamlingen. Og ved disse møder indgår der altid fortæring af mad og drikke i en eller anden form. Der skal noget på bordet. Hør blot gengivelsen af en generalforsamling i et forsamlingshus i Salling:

> *»120 stykker smørrebrød, to flasker snaps, øl ad libitum – og 23 Ramsingmænd. Der skal være generalforsamling i Ramsing Vandværk.*
>
> *»Som ordstyrer vil jeg gerne opfordre til at der bliver rakt til drikkevarerne på bordet. Og så skal vi høre formandens beretning«.*
>
> *Indholdet af et A4-ark afleveres lynhurtigt. Der skåles, og der skåles igen, inden kassereren læser regnskabet op. Og så skåles der lige en gang til. For hyggens skyld.*
>
> *Der vælges bestyrelse, og diskussionen afklares i en håndevending. En halv time, og der takkes for god ro og orden med en skål.*
>
> *Efter et par timers summen og mere højrøstet mandesnak om landbrug, den manglende snaps og det fine smørrebrød blandt meget andet, begynder det så småt at trække op til kortspil«.*[7]

Det er tydeligvis ikke maden og drikkevarerne som substans, men som social hændelse, det drejer sig om. Foreningsfolk er næppe mere madglade og drikfældige end alle andre, og det er sandsynligvis heller ikke for at drikke sig fuld, man kommer til generalforsamling, men for at være sammen – og dette sammenhold skal så rituelt bekræftes ved at gøre noget sammen. Her er det så, at selskabeligheden og samfundsmæssigheden kondenseres i form af fællesspisning. Jovialiteten og uhøjtideligheden er garanten for den enighed, der – på godt og ondt – er omdrejningspunktet i den danske forening. Og selvom det nævnte eksempel måske forekommer at være næsten prototypisk dansk, kan vi af foreningshistorier fra de øvrige nordiske lande konstatere, at selskabeligheden også her har en vis betydning. Det fremgår eksempelvis af IFK Helsingfors' historie, at selskabelighed og udflugter altid har spillet en vital rolle i foreningens liv.[8] Også idrætslivet synes med andre ord at måtte underlægge sig de generelle motiver til foreningsliv: at komme sammen.

Forskelle i nationsbyggeri og historiografisk interesse

Imidlertid må man samtidig holde sig for øje, at der mellem de nordiske lande også er betydelige forskelle. Disse vedrører ikke mindst forskellene i nationsbyggeriet, hvor der for det første er en væsentlig forskel på, om man er en gammel statsnation som Danmark og Sverige, hvor staten er etableret, inden nationalismen bliver en idékraft, eller en ung nationsstat som Norge, Finland og Island, hvor nationalismen kom før den selvstændige stat. Samtidig er der også forskel i nationsbyggeriet mellem Danmark og Sverige som statsnationer, herunder ikke mindst med hensyn til forholdet mellem statsmagt og civilsamfund, i skikkelse af de såkaldte folkelige bevægelser (folkrörelser). Er der tale om en koordinering som i Sverige eller et spændingsfyldt forhold som i Danmark?

Disse forskelle har også indflydelse på det historiografiske engagement og fordelingen på genrer. Hvilket territorium tages

generelt op til behandling? Skrives der primært nationalhistorie? Eller satser man meget på lokalhistorie? Hvilken rolle spiller regionshistorien? – Og hvorledes ser det ud på det idrætshistoriske område? Har man her den samme fordeling som inden for rigshistorien generelt? Giver det mening at skelne mellem idrætshistorien og den generelle historie?

I den forbindelse er det en hyppigt set tanke, at interessen for lokalhistoriske spørgsmål er væsentligt større i de unge nationsstater Finland og Norge end f.eks. i Danmark. I et interview med Peter Henningsen i *Fortid og Nutid* gør den danske lokalhistories nestor Knud Prange sig til talsmand for, at Danmark på dette område sakker bagud i forhold til de øvrige nordiske lande, og at danske lokalhistorikere ofte har været nødsaget til at retfærdiggøre deres eksistens i forhold til rigshistorien. Dette i modsætning til Norge og Finland, hvor man ikke har haft nogen rigs- eller nationshistorie at skrive og derfor har dyrket det lokale og lokalhistorien.[9] Pranges synspunkt deles af Peter Aronsson i dennes vurdering af lokal- og regionalhistoriens status i de forskellige nordiske lande.[10]

Hertil kan for Norges vedkommende tilføjes, at de betydelige regionale forskelle mellem f.eks. Vestlandet og Østlandet og mellem fjeld- og fjord-Norge på den ene side og embedsmands-Norge på den anden ligeledes har virket fremmende for den lokale og regionale historieskrivning, for så vidt som der her har aftegnet sig en konfliktlinje med hensyn til hegemoni, hvori historieskrivningen har indgået som en central medspiller.[11] Denne konfliktlinje har medført, at også regionshistorien står betydeligt stærkere i Norge end i Danmark.[12]

For Sveriges vedkommende stiller sagen sig anderledes. Den hegemoniske konflikt mellem »folkrörelse-Sverige« og rigs-Sverige har her ikke haft samme kraft som i Norge, idet »folkrörelser« som f.eks. afholds-, arbejder- og konfessionsbevægelserne langt hen er blevet integreret i rigshistorien i en symbiotisk relation, såvel de facto som i fortolkningsmæssig henseende. Det lokale perspektiv har ikke haft mulighed for at få samme oppositionelle kraft som i Norge, men fremstår som en integreret del af den samlede svenske rigshistorie. F.eks. har der ikke været grundlag for at fremstille lokale foreninger, herunder også idrætsforeninger, som anti-etatistiske.

Men hvad så med Danmark? Lad os vende tilbage til Knud Pranges opfattelse. Denne kan nok have noget på sig, for så vidt som Lokalhistorisk Afdeling ved Historisk Institut, Københavns Universitet, blev nedlagt, da Prange gik på pension i sommeren 2000. Men alligevel er det ikke hele sandheden. Sagen er nemlig den, at der ved siden af den universitære findes en lokalhistorisk forskning og historieskrivning, som lever i bedste velgående. Her tænkes på den historieskrivning, der udfoldes i tilknytning til de amts- og lokalhistoriske samfund rundt om i landet.

Disse kan siges at have taget sin begyndelse med landsarkivernes oprettelse i 1889, men blev fra starten flankeret af den grundtvigianske højskolebevægelses interesse i den folkelig-nationale historie. Det medførte to ganske forskellige dagsordener: på den ene side kravet om kildekritisk akribi på baggrund af omhyggelige empiriske studier i de overleverede arkivalier; på den anden side den historisk-poetiske fortælling med vægten lagt på syntese frem for analyse og en mere fleksibel kildeomgang. Muligheden for at forene disse to perspektiver forsvandt, som Palle Ove Christiansen har vist, da kulturhistorien med Troels-Lund i spidsen blev udgrænset

af det københavnske universitetshistorikermiljø.[13] Den historiske mulighed for en hybridisering gik tabt, og i stedet fik vi en konfrontationslinje mellem den provinsielle folkelige lokalhistorie og den centralistiske nationale rigshistorie, der kun vanskeligt fandt plads til en lokalhistorie som skødebarn. Den slags havde man skolelærere, præster og gårdmænd ude i sognene til at tage sig af...

Og ganske rigtigt. Det første amtshistoriske selskab så dagens lys i Ribe Amt i 1902. Det udgik fra højskolen i Askov og skyldte ikke mindst Ludvig Schrøders historiske foredrag dér, H.F. Feilbergs bog om jysk bondeliv samt den af Poul Bjerge redigerede *Årbog for Dansk Kulturhistorie* (1891-1900) sin tilblivelse. Grundlaget var en kombination af national, regional og lokal historie, hvor man søgte at lade lokalhistorien fremstå som en integreret del af rigshistorien – men med en særlig grundtvigiansk optik. Dvs. at der aftegnede sig en hegemonisk strid lig den norske. Den handlede bl.a. om at få aftegnet den civile del af den danske dual-offentlighed som etatistisk modpol.

Verner Bruhn har påvist, at i det første årti udgjorde Askov-folkene mere end halvdelen af bestyrelsen, at der indtil 1946 altid sad mindst én højskolemand i bestyrelsen, og at der indtil 1968 – med ganske få undtagelser – også sad en grundtvigiansk præst. Medlemmerne var indtil 1930 hovedsageligt koncentreret til Askov og Vejen. Derefter kom andre grundtvigianske kerneområder som f.eks. Ølgod, Outrup og Billum-Janderup med. En medlemsundersøgelse i 1904 viste, at ca. 75% boede på landet (dvs. en overpræsentation i forhold til de 63% landboere på landsbasis 1901). Blandt medlemmerne dominerede gårdejere, lærere og præster – hver anden præst i Ribe Amt var medlem. I 1936 var gårdejernes antal tre gange så stort som lærernes.[14] I sig selv er disse forhold, de demografiske og sociale forhold taget i betragtning, næppe overraskende, men konsekvenserne af dem må alt andet lige formodes at have været en vis centrering omkring en gårdmandslinje i historieskrivningen og en grundtvigiansk farvet udlægning af rigshistorien og dens afspejling i det lokale. Fremstillinger af onde herremænd og undertrykte bønder, der længselsfuldt så tilbage på middelalderens frie odelsbonde, og en tilhørende lovprisning af bonderejsningen efter 1850, er da heller ikke ualmindelige i de amtshistoriske årbøger. Vi har med andre ord en modsætning mellem en højskoledomineret lokalhistorie og en radikal, delvis kulturradikal, rigshistorie, der kæmper for hver sin synteseprægede »sandhed« om den samlede historiske udvikling, hvor man så kan finde det store i det små på sogneplan.

Dette har vist sig også at have konsekvenser for den idrætshistoriske forskning.

Særtræk ved den nordiske idrætshistorie

Den nordiske – også danske – forskning i idrætshistorie er en ganske ung videnskab, som har måttet kæmpe hårdt for sin anerkendelse, idet idrætten har haft svært ved at opnå status som et legitimt forskningsområde inden for den akademiske og universitære verden. Dette til trods for at Jan Lindroth allerede midt i 1970'erne i sin disputats kunne godtgøre, at idrætten så tidligt som før 1. Verdenskrig var en betydelig samfundsmæssig faktor.[15] Ikke desto mindre er der endnu en vis tøven fra den etablerede historievidenskabs side over for idrættens historie.

Denne tøven forekommer malplaceret,

idet idrætten har været én af de helt store folkelige bevægelser i de nordiske lande med en tilslutning, der fuldt ud er på højde med opbakningen bag andre »folkrörelser«. Men hvor disse folkelige bevægelser såsom de gudelige vækkelser, arbejderbevægelsen og kooperative bevægelser som f.eks. andelsbevægelsen er grundigt udforskede, har idrætten været offer for en stedmoderlig behandling. Det er ganske overraskende, når man tager den nordiske idræts samfundsmæssige betydning i såvel social som kulturel henseende i betragtning. Den officielle historieskrivning har tilsyneladende ikke fundet idrætten værdig til seriøse studier. Den voldsomme kritik i svenske historikerkredse af oprettelsen af et professorat i idrætshistorie ved Stockholms Universitet afspejler denne tøven: man gjorde bl.a. gældende, at forskningen i idrættens historie var et modefænomen.

At idrætshistorien nu har eksisteret i snart et kvart århundrede modbeviser klart denne opfattelse, men på den anden side må man også fastslå, at der rent faktisk er tale om en ung og delvis umoden forskning, som stadigvæk i flere henseender famler i såvel diskursivt som teoretisk og metodisk blinde, at antallet af aktive idrætshistorikere i Norden er relativt beskedent, og at der heller ikke er fuldt ud klarhed over emneområdets omfang og karakter.

Således er der endnu ikke foregået nogen egentlig debat om idrætshistoriens forhold til den generelle historievidenskab. Nok så ofte har idrætshistorikerne – og det kan næppe undre, når man har måttet kæmpe for etableringen af idrætten som et legitimt forskningsfelt – været tilbøjelige til at anskue idrætshistorien ganske snævert, nemlig i den institutionaliserede, dvs. organisatoriske udgave. Store dele af den nordiske idrætshistoriske forskning har bestået i en kortlægning af, hvad der egentlig skete inden for det snævre idrætsfelt. På synteseplan.

Et andet væsenstræk inden for den nordiske idrætshistorieforskning er – i lighed med andre lande – en vis modsætning mellem forskere, som er tilhængere af sport (ofte selv udøvende idrætsfolk), og forskere der er kritiske over for den moderne konkurrenceidræt. Den sportskritiske historieskrivning har stået stærkt ikke mindst i Danmark. Måske er dette en effekt af tættere forbindelser til kontinentet; måske en følge af den idrætspolitisk spændte situation i Danmark med to store idrætsorganisationer, som i det mindste officielt og proklamatorisk har haft og har hver sin målsætning.

Det har også været kendetegnende for den nordiske idrætshistorie, at man har set en vis koncentration om bestemte perioder, bestemte idrætsgrene og bestemte problemstillinger. Tiden fra 1750-1800 har i høj grad været i fokus, ligesom det moderne gennembruds idræt i perioden ca. 1880-1914 har været gjort til genstand for adskillige grundige behandlinger, medens det 19. århundredes idræt og kropskultur indtil nu kun er sparsomt belyst, og meget af det 20. århundredes idrætshistorie fortsat er underbelyst. I løbet af 1990'erne har man imidlertid som noget nyt været vidne til en større interesse i 1930'ernes kropskultur, ikke mindst i Sverige.

Kendetegnende herfor er imidlertid, at ikke kun historikere har taget dette emne op. I Sverige har blandt andet etnologer som Jonas Frykman og Billy Ehn set på idrættens og friluftslivets bidrag til opbygningen af Folkhemmet og på tilvænningen til moderniteten.[16] For Norges vedkommende har bl.a. folkloristen Ørnulf Hodne og statskundskabsforskeren Rune Slagstad leveret afgørende bidrag til belysning af

norsk idræt i mellemkrigstiden. Henholdsvis på lokalt plan[17] og på synteseplan.[18]

Det har ligeledes været kendetegnende for den nordiske idrætshistoriske forskning, at man har koncentreret sig om bestemte idrætsgrene. Gymnastikkens historie er, inden for rammerne af de nævnte perioder, grundigt behandlet – ikke mindst i Danmark og i Sverige. Det samme gælder til dels håndbold som, ikke overraskende, også har været underkastet adskillige større, solide undersøgelser, medens andre store nordiske idrætsgrene som f.eks. badminton og svømning kun er analyseret i mindre artikler rundt om i Norden. Mest overraskende er det måske, at fodbold – som er så grundigt behandlet i Storbritannien – ikke er tilnærmelsesvist så godt belyst som gymnastikken; dog med Sverige som en vigtig undtagelse. Måske har man ment, at fodboldspillet var for nemt eller for oplagt at kaste sig over; måske har man ikke haft blik for, at denne idræt – ligesom gymnastikken – også har haft sine stilarter.

Med hensyn til problemstillinger har der i Danmark og Norge i vid udstrækning været tale om undersøgelser af forholdet mellem det civile samfunds idrætspromovering som kontrast til det offentliges; med tilhørende betoning af forskellen mellem land og by, provins og hovedstad. Denne forskningstradition har været mindre fremherskende i Sverige og Finland, hvor idrættens bidrag til moderniseringen af de pågældende nationer i højere grad har været i søgelyset.

Lokalhistorisk idrætsforskning i Norden

Det mest markante ved den danske idrætshistorieforskning var længe den udtalte mangel på lokalhistorisk idrætsforskning. Det kan der være så meget desto mere grund til at beklage, eftersom begyndelsen til den danske idrætshistoriske forskning omkring 1980 blev taget i form af et udpræget regionalhistorisk stykke arbejde, nemlig Verner Bruhns bog *Plint og talerstol* om den folkelige idræt i Ribe Amt, der mere end noget andet værk har set på idrættens historie på landet, i lands- og stationsbyerne, med udblik til især kultur-, men også socialhistorien.[19] Her blev der foretaget en grundig undersøgelse, som aldrig er blevet fulgt op. Det kunne ellers have været interessant at se undersøgelser af andre dele af landet, hvor det folkelige foreningsarbejde også altid har stået stærkt, såsom Ringkøbing Amt, Sydfyn og Midtsjælland. Det kunne også have været spændende at se en belysning af Himmerland som et eksempel på en del af Danmark, hvor det folkelige arbejde aldrig er slået særligt kraftigt igennem, og hvor højskolebevægelsen aldrig har været synderligt stærk. Har det også indebåret, at idrætten er haltet bagefter?

Verner Bruhns første hovedværk er senere fulgt op af en anden bog af samme forfatter: *Sardinen er en dum fisk?*, som bl.a. udmærker sig ved at kaste lys over idrætten i forstadsområderne i Esbjerg.[20] Disse studier hører imidlertid til undtagelserne.

En sammenligning med vort svenske broderland er her ganske oplysende. I Sverige tog den idrætshistoriske forskning sin begyndelse allerede i 1960'erne, omend i begrænset omfang, for så at tage fart midt i 1970'erne med Jan Lindroths banebrydende disputats om idrætten som »folkrörelse«. Ydermere har man siden midten af 1970'erne været vidne til en langt mere omfattende lokalhistorisk forskning end i noget andet nordisk land. Det gælder dels med hensyn til provinsbyerne, dels hvad

angår den egentlige landidræt, og i 1996 blev også idrætten i Stockholm i slutningen af det 19. århundrede af Leif Yttergren gjort til genstand for en lokalhistorisk orienteret doktorafhandling.

Den svenske lokalhistoriske forskning er for det første kommet til udtryk ved publicering i Den svenske idrætshistoriske Forenings årsskrift *Idrott, historia och samhälle*. For det andet er det sket i form af undersøgelser af enkeltstående lokale idrætsforeningers historie, hvoraf kan nævnes studier i fodboldklubhistorie såsom Thomas Petersons *Leken som blev alvar. Halmstads Bollklubb mellan folkrörelse, stat och marknad*[21] samt Per-Arne Håkanssons bog om HIF, den hæderkronede fodboldklub i Helsingborg, der i Sverige lagde navn til et bestemt taktisk spilsystem.[22] I det hele taget har de fleste af de større og mest populære svenske fodboldklubber, i modsætning til de danske, fået lavet deres 100-års jubilæumsskrifter. Blandt de absolut bedste er GAIS' fra Göteborg.[23] Det er lige så spraglet og farverigt som klubben selv og indeholder ud over den obligatoriske kronologiske fremstilling en række festlige artikler om klubkultur, socialt tilhørsforhold osv. Om det så er madopskrifter, finder man dem: GAIS er som følge af sin grøn- og sortstribede spilletrøje kendt under navnet »makrellerne« ... og hvad er så mere oplagt end at skrive om tilberedning af makrel a la GAIS?

Hertil kommer, at Sveriges to mest traditionsrige ishockeyklubbers historie er ganske velbelyst. Det drejer sig om Leksand IK, som Hans Aldskogius har undersøgt i histo-geografisk henseende med hovedvægten lagt på Leksand-klubbens betydning som symbol for Dalarna i det hele taget og egnen omkring Siljan i særdeleshed,[24] samt Brynäs IF fra Gävle med den udprægede arbejderklasserekruttering og den lokale forankring i en bestemt Gävlebydel.[25] For det tredje drejer det sig om større enkeltstående monografier over idrættens begyndelse på købstadsplan som f.eks. Göteborg[26] og Borås.[27] For det fjerde større regionale undersøgelser på landskabsniveau, hvoraf kan fremhæves Dalarna[28] og Halland.[29] For det femte en imponerende mængde mindre, lokale publikationer udgivet på lokalniveau, fra Malmö i syd til Umeå i nord.[30] Hertil kommer endelig som det sjette eksempel undersøgelser af de forskellige idrætsgrenes regionale distribution, hvor det påpeges, hvorledes det svenske »bandybälte« i Svealand og indre Götaland har fungeret som fodboldspillernes vinteridræt, men også forhindret ishockeyspillets totaldominans som vinteridræt i disse egne, som det fremgår af undersøgelser af den regionaltgeografiske distribution af idrætten i Sverige.[31] Lennart K. Perssons studier i håndboldspillets historie i Göteborg hører ligeledes hjemme i denne sammenhæng, idet det her fremgår, at spredningen af håndboldspillet i høj grad var afhængig af tilstedeværelsen af passende faciliteter. Perssons studie bidrager til at understrege, at faciliteter er en vigtig spredningsfaktor.[32] Dette understøttes af en perspektivrig studie i idrætsanlæggenes betydning for den lokale idræt i byen Oskarshamn.[33] Perssons artikel er sammen med en lang række andre artikler fra hans hånd publiceret i bogen *Idrottsarvet*, som hvert år udsendes som årbog af Idrottsarkivet i Göteborg. Gennem år og dag har denne værkserie indeholdt en stribe læseværdige småartikler og enkelte meget lange om idrættens første år i Göteborg. Senest har Lennart K. Perssons skrevet en bog om klubben Heid i Göteborg. Bogen udmærker sig ved at forbinde et lokalt niveau med både et nationalt og et internationalt niveau, således at

det store spejler sig i det små og omvendt.[34]

Idottsarkivet i Göteborg er ét eksempel på, hvorledes forekomsten af en lang række lokale og regionale idrætshistoriske foreninger og sammenslutninger – sammen med lokale arkiver og museer – har sikret den svenske idrætshistoriske forsknings høje stade. Det er næppe for meget sagt, at ligesom svensk idrætshistorie i mangt og meget har stået i »folkrörelsernas« tegn, er den svenske idrætshistorieforskning i dag ved at udvikle sig til en slags »folkrörelse« i sig selv, der fremstår som unik på europæisk niveau. Der findes rundt om i Sverige 15-20 sådanne foreninger, hvoraf adskillige har flere 100 medlemmer.[35]

I de nordiske broderlande er der ligeledes inspiration at hente i Finland. Her er den organisatoriske ramme om idrætsforskningen ikke så gammel som i Sverige, og først fra 1994 har man udgivet en idrætshistorisk årbog. Men fra starten har man valgt at prioritere lokalhistoriske nedslag højt ved siden af undersøgelser på landsplan. Af de lokalhistoriske nedslag kan nævnes studier i kvindegymnastikken i Jyväskylä,[36] vinterbadningen i Helsingfors,[37] bandyens historie i Tammerfors[38] og Joensuu[39] samt ishockeyens historie i Helsingfors i henholdsvis klubberne Jokerit[40] og IFK Helsingfors[41] og endelig en undersøgelse af Helsingfors' og Finlands ældste gymnastikforening, HGK, der i år 2000 kunne fejre sit 125-års jubilæum.[42]

I Danmark ved vi – også på det lokalhistoriske plan – mest om idrætten i hovedstadsområdet i det 19. århundrede; igen med centrering om gymnastikken og den sidste fjerdedel af det 1900 århundrede. Der er ligeledes foretaget enkelte studier i idrætshistorien i købstæderne rundt om i provinsen,[43] men den lokalhistoriske forskning på sogne- og kommuneplan er ikke stor, hvilket man bl.a. kan konstatere ved en gennemlæsning af de amtshistoriske årbøger landet over.[44] Det gælder stadig, at alt for meget af den sparsomme idrætshistoriske forskning herhjemme er forblevet på et landsdækkende synteseplan uden fornødne lokale nedslag. Først inden for de senere år er der dukket et par bøger samt en række artikler op,[45] der beskæftiger sig med idrætshistorien i et lokalt perspektiv.

Af bøger kan nævnes Henrik Gjøde Nielsens punktnedslag i en række idrætsforeningers historie i Viborg Amt, som rummer adskillige interessante bidrag om bl.a. roning i Vestervig, samt Mogens Bendixens undersøgelse af idrætten i Gjellerup ved Herning, som primært har haft skydning og gymnastik for øje. Det samme gælder Aksel Astrups fine, lille artikel om gymnastikken i Faster i Vestjylland, der også koncentrerer sig om gymnastikkens placering i et landsogns kulturelle liv.[46] Niels Mortensens studier i idrætten i Skive fortjener også at blive nævnt i denne sammenhæng, idet man her ser en interesse for et bredt udsnit af idrættens verden.[47] Idrættens historie i nogle landsogne omkring Horsens er ligeledes undersøgt, hvor linjen trækkes fra skyttebevægelsens tid frem til professionaliseringen og økonomispekulationen i idrætten i 1980'erne og 1990'erne.[48] *Lyngbybogen 1991* rummer et par artikler om idrætten hér, hvor de fleste idrætsgrene er repræsenteret.[49]

Idrætshistorien i købstæderne bør ligeledes anskues som lokalhistorie; også selvom der her selvsagt ikke er tale om det samme »community«-præg, som kan anlægges på et afgrænset sogneplan. Her kan nævnes Claus Nielsens studier i den ældste idræt i Århus,[50] der i nærværende årbog følges op af Steen Rosenvinge Lundbyes helt nye og banebrydende forskningsresultater, samt antologien om idræt i tilknyt-

ning til Aarhus Idrætspark.[51] Det samme gælder tilsvarende studier for Odenses vedkommende, hvor Johnny Wøllekær i 2001 skrev bogen *Odense i bevægelse,* der er den første samlede idrætshistorie for en større købstad i Danmark.[52] De modsvarer det norske imponerende nedslag i lokalhistorisk stof i form af Matti Goksöyrs grundige behandling af idrættens opkomst i Bergen.[53]

Ser vi nu nærmere på den samlede lokalhistoriske idrætsforskning, viser der sig et vist mønster. Der tegner sig et billede af på den ene side en lokalhistorie, der fokuserer på gymnastikken i landsognene. Disse har som oftest været publiceret i de amtshistoriske årbøger eller i tilknytning til de folkelige idrætsmiljøer – og har tilsvarende ofte anskuet idrætten som led i en grundtvigiansk forståelse af det danske samfunds historie gennem de sidste 150 år. På den anden side har vi en lokalhistorie, der er knyttet til det urbane samfund, som ikke i samme udstrækning er præget heraf – og som i højere grad, bl.a. i form af en betoning af klassemæssige forskelle, har karakter af at være rigshistoriens lokalhistoriske pendant. I henseende til det organisatoriske bagland falder denne dual-offentlighed i vid udstrækning sammen med henholdsvis en DGI- og en DIF-linje, med hovedvægten lagt på henholdsvis gymnastik og sport.

Den slags idrætspolitisk og grenmæssig opdeling er sjælden i de øvrige nordiske lande – Norge dog delvis undtaget. Den historiske baggrund herfor – med rod i de nationale og politiske forskelle – er skitseret ovenfor.

Imidlertid er der også tegn på en opblødning af den noget rigide danske opdeling. Ikke så meget på synteseplan som i form af lokalhistoriske studier, der på en række punkter har været i stand til at nuancere billedet. Disse korrektioner har betydning for den danske idrætshistorieskrivning på synteseplan og måske – afhængig af hvilken betydning man tillægger idrætshistorien for den samlede historie – også for opfattelsen af den typiske danske dual-offentlighed (jf. nedenfor).

Et par lokalhistoriske korrektiver

Poul Porskær Poulsens artikel fra 1996 om idrætten på Silkeborgegnen i perioden ca. 1870-1930 er et godt eksempel på, at den lokalhistoriske forskning er et nyttigt korrektiv til den landsdækkende, og at der her kan dukke afgørende nuanceringer op. Således dokumenteres det i artiklen, at gymnastikken tidligt var voldsomt konkurrencepræget:

I 1886 vedtog Gl. Skanderborg Amtsskytteforening at sende to skytter på et treugers kursus i svensk gymnastik på Askov Højskole. De blev pionerer inden for gymnastikkens ændring i svensk retning på Silkeborgegnen, om end den dansk-tyske gymnastik holdt ved de næste 15-20 år. Det afgørende skift synes først for alvor at være blevet tilvejebragt med Delingsførerforeningens oprettelse på Silkeborgegnen i 1898. Formand for denne blev lærer Skorstengaard i Gødvad Sogn, der straks satte gang i gymnastikken i sognet, endda i en sådan grad at Gødvad-gymnasterne, der ellers havde været blandt egnens svageste, i 1900 ved den årlige gymnastikopvisning i Lunden i Silkeborg kunne hjembringe førstepræmien for bedste gymnastik og i den forbindelse fik udbetalt et pengebeløb.[54]

Men også individuelt klarede Gødvad-gymnasterne sig godt. I 1901 fik Jakob Jakobsen en sølvmedalje for en andenplads ved dette års opvisning, medens andre fik

en bog, en pibe og en pung. De følgende år gled den individuelle præmiering dog ud. Det synes at være sket i forbindelse med en gradvis overgang til svensk gymnastik. Nu blev konkurrencen kollektiv, men der blev fortsat lagt vægt på præstation og resultater (om end ikke målelige sådanne). Og man honorerede nu ikke med kontante præmier, men med bedømmerens velvalgte ord, hvor man konkurrerede om de flotteste vurderinger. Så langt synes sagen nogenlunde entydig: gymnastikken omkring århundredskiftet 1900 kendte i rigt mål til præstation og konkurrence.

Det fremgår, når vi går til Hover i Vestjylland. Her var skyttekredsen blevet stiftet i 1890 som sognets første organiserede ungdomsarbejde. Året efter byggedes forsamlingshuset, hvorefter man gik i gang med gymnastik og sendte Kr. Kristensen på kursus i Askov. Så langt holder det velkendte mønster, som blev fyldt ud med den årlige gymnastikopvisning hen mod afslutningen på vinteren. Og her er det så, at konkurrence-momentet kommer ind i billedet. Det forstærkes yderligere af, at sognets »gymnastikere« også rykker udenbys for at konkurrere, nemlig til de gymnastikopvisninger, som hovedkredsen lod afholde i Ringkøbing. Her forlyder det, at Hover i 1915 blev nr. et.[55]

Hvordan kunne det gå til? Svaret får vi til dels i et par gamle Hover-drenges erindringer. Her hedder det, at »*Det var en fordel at komme ind som et af de sidste hold ved opvisningen i Ringkøbing*«. Om Hover byttede sig til en bedre plads, kan man ikke huske, men det forlyder, at lederen normalt var god til at lade holdet optræde blandt de sidste, og så har det måske ikke skadet, at Hover-holdet, der stillede med 42 karle, ved udmarchen fremførte en sang, hvori følgende indgik: »*Hvem tæller vel de tabte slag på sejrens dag*«.

Omkring fastelavn blev der som regel afholdt delingsførerkursus. Lederne rundt om fra sognene blev indbudt og måtte tage et par gymnaster med som »kaniner«. Det var som regel dem, der havde været mest flittige under vinterens træning.

Konkurrencen kunne fortsætte yderligere, nemlig til landsstævnerne. Her kunne man ikke, som det nu er tilfældet, bare tilmelde sig. Man skulle først igennem en udtagelsesprøves nåleøje. I forbindelse med landsstævnet i Fredericia i 1921 fortæller Kr. Jensen, at ved udtagelsen i Tim fik de fremmødte gymnaster en seddel med et nummer gjort fast på brystet, hvorefter konkurrencen gik i gang, medens dommerne gik rundt og så på. Efter øvelserne blev alle kommanderet på rækker ved ribberne, hvorefter de ikke-udvalgte blev takket for fremmødet og bedt om ikke at komme igen. De udvalgte skulle derimod møde til træning hver 14. dag.[56]

Den slags minder mest af alt om de udtagelser, som DBU i dag laver rundt om på regionsniveau for fodboldspillere helt ned i 14-15-års-alderen, hvor endemålet er at komme på U16-landsholdet.

Nu kunne man have troet, at denne konkurrencementalitet i gymnastikkens verden kun var fremherskende, så længe det var en efterklang fra skyttetiden, der herskede i De danske Skytte- og Gymnastikforeninger, og at dette ville være ophørt efter bruddet mellem skytter og gymnaster 1929/30. Det er ikke tilfældet, i det mindste ikke på eliteplan. Også efter 1930 fortsatte konkurrence- og præstationselementet i regi af De Danske Gymnastikforeninger (DDG). Det fortæller Gunnar Kirkegaard fra Hover om i forbindelse med sin deltagelse som dansk gymnast i Lingiaden i Stockholm i 1949.

DDG måtte stille med to hold: 500 piger og 500 karle. Heraf var Ringkøbing Amt

blevet tilbudt 60 pladser for begge køn blandt amtets gymnaster. Til den første træningsaften mødte der flere 100 karle op, hvorefter de, der havde været med i 1939, blev bedt om at trække sig, ligesom dem, der ikke mente at kunne klare dagsøvelsen, også blev bedt om at overveje situationen. Det tyndede ud i rækkerne, hvorefter den egentlige træning med henblik på udvælgelse kunne begynde under ledelse af den senere forstander for Viborg Idrætshøjskole Mads Nielsen, ca. en gang om måneden. Gunnar Kirkegaard skriver herom:

> »*Jeg behøver nok ikke at fortælle at udvælgelsen var en både pinlig og usmagelig affære. Der var nerver på hele tiden [...] Jeg husker ved sådan en lejlighed, at vi ikke bare blev beluret forfra, men også bagfra. Vi rykkede frem i 8 rækker, og efterhånden stod det klart for alle, at de der blev flyttet over i rækkerne til venstre ikke skulle møde næste gang. I virkeligheden havde det nok været lettere at pege på de få man kunne bruge. Et særligt problem opstod for kærestepar, – hvis den ene ikke bestod prøven, måtte den anden trække sig frivilligt*«.[57]

En sådan udvælgelse fandt sted fire år efter 2. Verdenskrigs afslutning. Gunnar Kirkegaards indignation lader ane, at han i dag ikke ville have accepteret kravene. Dengang var man nok mere vant til kæft, trit og – overvågning.

Når hertil kommer, at andre lokalhistoriske undersøgelser viser, at gymnastikverdenen omkring 1900 ingenlunde var uinteresseret i sport som f.eks. fodbold, kommer der yderligere grums i det ellers så klare vand. Undersøgelser af sportens ældste historie i Vejen/Askov-området viser, at højskolefolkene dér i de år, hvor forstander Schrøder holdt sin mange historisk-poetiske foredrag og Poul Bjerge redigerede *Årbog for Dansk Kulturhistorie*, også nærede stor interesse for fodboldspillet i Vejen.[58] Dette bekræftes – som det er kildekritisk korrekt – af en heraf uafhængig kilde, nemlig den navnkundige gymnastikmand Valdemar Hansen fra Osted, der i sine erindringer fortæller, hvorledes han på Askov i 1902 på et delingsførerkursus også spillede fodbold,[59] og om hvorledes han under et skydekursus på Ryslinge stiftede bekendtskab med ...

> »*... de demokratiske forhold i den engelske hær, hvor de, når de var færdige med dagens øvelser, gik ud og spillede fodbold sammen, officerer og menige. Så hed det ikke nummer det eller det, men slet og ret boyfellow, kammerat. Det var noget i den retning, man i Skytteforeningen gerne ville være med til at arbejde på*«.[60]

Opsamling

Sagt på en anden måde: den danske dualoffentlighed mellem civilsamfunds-Danmark og det centralistiske Danmark har givetvis haft samfundsmæssig gyldighed op gennem det meste af det 20. århundrede. Til gengæld tyder ovenstående lokalhistoriske punktnedslag på, at den har været mindre markant i idrætsverdenen end i det øvrige samfund. Omvendt har den stået stærkere i den del af idrætsverdenen, som Jørgen Bukdahl så ofte refererede til med betegnelsen »punktet udenfor«, dvs. idrættens selvforståelse og kulturelle og identitetsmæssige funktion. Den snævre aktivitetsprægede idrætsverden har tilsyneladende været mindre dual end hidtil anslået. Det har måske også haft lokalhistoriske konsekvenser:

At den danske lokalhistoriske idrætsforskning indtil nu ikke har stået så stærkt i billedet som i de øvrige nordiske lande, skyldes primært, at den universitetsforankrede lokalhistoriske forskning i Danmark som følge af forskellige vilkår for nationsbyggeri har haft mindre vind i sejlene end i Norge, Sverige og Finland. Dette kunne man have tænkt sig opvejet af lokalhistorisk forskning uden for universitetssammenhæng, herunder også forskning i lokal idrætshistorie. Dette er dog ikke tilfældet. Det kan skyldes, at der, på trods af at vi i Danmark har to ideologisk forskellige idrætsorganisationer, ikke har været den store forskel i selve idrætsudøvelsen i lokalsamfundet. Det »folkelige« Danmark har ikke haft en særligt »folkelig« idræt i snæver forstand at støtte sig til. Skulle den grundtvigianske lokalhistorie markere en særligt »folkelig« profil, var der andre og mere nærliggende områder at satse på end idræt. Det kan medvirke til at forklare, at der står så lidt om idræt i de lokalhistorisk orienterede amtshistoriske årbøger – men til gengæld meget om foreningsliv.

Det kan der være så meget desto mere grund til, eftersom idrætsforeningerne altid har været forum for andet og mere end idræt. Undertiden har idrætten endog været af mindre betydning end det sociale samvær og selskabeligheden. Heldigvis. Skal der skrives idræts-lokalhistorie, er der derfor al mulig grund til at anskue den som en del af foreningernes samlede social- og kulturhistorie. Ellers stirrer man sig let blind på idrætten som sådan og forveksler del med helhed.

Noter

1. Nina Witoszek, 1997.
2. Pauli Kettunen, 1997.
3. Niels Kayser Nielsen, 2002.
4. Henrik Stenius, 1992.
5. Niels Kayser Nielsen og Vagn Wåhlin, 2001.
6. Esben Graugaard og Anna Overgaard, 1983.
7. Richard Jenkins, 1999.
8. Ingmar Björkman, 1997.
9. Knud Prange, 2000.
10. Peter Aronsson, 2001.
11. Trond Nordby, 1986.
12. Harald Winge, 2001.
13. Palle Ove Christiansen, 2000.
14. Verner Bruhn, 1981.
15. Jan Lindroth, 1974.
16. Billy Ehn, Jonas Frykman og Orvar Löfgren, 1993.
17. Ørnulf Hodne.
18. Rune Slagstad, 1998.
19. Verner Bruhn, 1979.
20. Verner Bruhn, 1991.
21. Thomas Peterson, 1989.
22. Per-Arne Håkansson, 1993.
23. Mats Jönsson og Håkan Lindberg (red.), 1994.
24. Hans Aldskogius, 1993.
25. Gerhard Karlsson, 1993; Lars Ekstrand, 1995.
26. Bode Janzon, 1978.
27. Mats Segerblom, 1986.
28. Birgitta Dandanell (red.), 1983.
29. Hallands Idrottsförbund, 1993.
30. Gunnar Björnwall, 1992.
31. Hans Aldskogius og Olof Moen, 1994.
32. Lennart K. Persson, 1997.
33. Jan Lindroth, 2000.
34. Lennart K. Persson, 1998.
35. Jan Lindroth, 1995.
36. Sanna Eskelinen, 1996.
37. Erkki J. Hämäläinen, 1996.
38. Tuomas Hoppu, 1995.
39. Juha Pohjonen, 1995.
40. Seppo Aalto, 1992.
41. Ingmar Björkman, 1997.
42. Kenth Sjöblom, 2000.
43. Niels Kayser Nielsen, 1997.
44. Poul Porskær Poulsen, 1995.
45. Niels Kayser Nielsen, 1986, 1994b og 1995.
46. Aksel Astrup, 1982.
47. Niels Mortensen, 1997.
48. Niels Kayser Nielsen og Troels Kayser Nielsen, 1997.

49. Henrik Mortensen, 1991; Jørgen Skipper Nielsen og Steen Flindt, 1991.
50. Claus Nielsen, 1990.
51. Ib Gejl (red.), 1995.
52. Johnny Wøllekær, 1998 og 2001.
53. Matti Goksöyr, 1991.
54. Poul Porskær Poulsen, 1996.
55. Hover Ungdoms- og idrætsforening, 1990.
56. Ibid., s. 27-29.
57. Ibid., s. 41.
58. Niels Kayser Nielsen, 1994a.
59. Solvejg Bording, 1968, s. 141.
60. Ibid., s. 143.

Litteratur

Seppo Aalto, *Jokerit. Liukaala jäällä* (Helsingfors, 1992).

Hans Aldskogius, *Leksand, Leksand, Leksand! En studie av ishockeyens betydelse för en bygd* (Hedemora, 1993).

Hans Aldskogius og Olof Moen, »Idrotten – en folkrörelse i geografiskt perspektiv« I: Barbro Blomberg og Sven-Olof Lindquist (red.), *Den regionala särarten* (Lund, 1994).

Peter Aronsson, »The nature of states and regions. Reflections on territory in Swedish historiography« I: Finn-Einar Eliasen, Jørgen Mikkelsen og Bjørn Poulsen (red.), *Regional Integration in Early Modern Scandinavia* (Odense, 2001).

Johan Asplund, *Rivaler och syndabockar* (Göteborg, 1989).

Aksel Astrup, »En gymnastikforening og dens betydning for et sogns ungdom« I: *Hardsyssel Årbog 1982* (1982).

Mogens Bendixen, *Af lyst og trang. Gjellerup Sdr. Skytte-, Gymnastik -og Idrætsforening 1869-1994* (Gjellerup, 1994).

Ingmar Björkman, *Idrottsföreningen Kamraterna r. f. Helsingfors 1897-1997. Hundra år för Finlands idrott* (Helsingfors, 1997).

Gunnar Björnwall, »Västerbottniskt idrottsliv«. Västerbottens läns Hembygdsförening (Umeå, 1982).

Solvejg Bording, *90 unge år. Valdemar Hansen fortæller*. De danske Gymnastik- og Ungdomsforeninger og Dansk Friskoleforening (1968).

Verner Bruhn, *Plint og talerstol. Træk af gymnastik- og ungdomsforeningernes historie i Ribe Amt* (Agerbæk, 1979).

Verner Bruhn, »Et amtshistorisk samfund« I: *Fortid og Nutid*, bd. 29, hefte 2 (1981).

Verner Bruhn, *Sardinen er en dum fisk?* (Agerbæk, 1991).

Palle Ove Christiansen, *Kulturhistorie som opposition. Træk af forskellige fagtraditioner* (København, 2000).

Birgitta Dandanell (red.), *Dalaidrottens historia. Dalarnas Hembygdsbok 1983*. (Dalarnas fornminnes och hembygsförbund (Falun, 1983).

Billy Ehn, Jonas Frykman og Orvar Löfgren, *Försvenskningen av Sverige* (Stockholm, 1993).

Lars Ekstrand, »Brynäs IF och det efterindustriella Gävle« I: Håkan Attius m.fl. (red.), *Den samtida historien* (Stockholm, 1995).

Sanna Eskelinen, »Voimistelemalla kohti terveyttä ja kauneutta. Piirteitä Jyväskylän Naismistelijoiden alkutaipaleelta 1917-1939« I: *Finlands idrottshistoriska Förenings Årsbok 1996* (1996).

Ib Gejl (red.), *Idrætten i Aarhus 1920-95. Aarhus Idrætspark 75 år* (Århus, 1995).

Henrik Gjøde Nielsen, *Gymnastik og idrætshistorie fra Viborg Amt*. Gymnastik- og idrætshistorisk samling (Viborg, 1994).

Esben Graugaard og Anna Overgaard, »De bedste sognemænd« I: *Folk og Kultur. Årbog for Dansk Etnologi og Folkemindevidenskab 1983* (1983).

Matti Goksöyr, *Idrettsliv i borgerskapets by. En historisk undersøkelse av idrettens utvikling og organisering i Bergen på 1800-tallet* (Oslo, 1991).

Hallands Idrottsförbund, *Hallands idrottshistoria 1993. Et hopp från dåtid till nutid* (Örkelljunga, 1993).

Ørnulf Hodne, *Idrett og fritid. En mellemkrigsstudie i norsk idrettskultur* (Oslo, 1995).

Tuomas Hoppu, IFK, »Palloseura ja Pyrintö jääpallon pioneereina Tampereella« I: *Finlands idrottshistoriska Förenings Årsbok 1995* (1995).

Hover Ungdoms- og Idrætsforening, *Hundrede aktive år i Hover Sogn* (Hover, 1990).

Erkki J. Hämäläinen, »Talviuinnin läpimurto ja »boomi« sotien jälkeen Helsingissä: Humauksen alkutaival 1951-1975« I: *Finlands idrottshistoriska Förenings Årsbok 1996* (1996).

Per-Arne Håkansson, *24 år 11 dagar vägen tillbaka* (Malmö, 1993).

Bode Janzon, *Manchettyrken, idrott och hälsa. Studier kring idrottsrörelsen i Sverige, särskilt Göte-*

borg intill 1900. Meddelanden från historiska Institutionen, Göteborgs Universitet, nr. 14 (Göteborg, 1978).

Richard Jenkins, »Fællesspisning midt i Jylland« I: *Antropologi*, nr. 39 (1999).

Mats Jönsson og Håkan Lindberg (red.), *Makrillar, kval och gröna raketer – 100 stimmiga år. GAIS' jubileumsbok 1894-1994* (Göteborg, 1994).

Gerhard Karlsson, *Brynäs 80 år. Från kvarterslag til mästarklubb* (Malmö, 1993).

Niels Kayser Nielsen, »»...og en lille svingom« – træk af idrætslivet i Herslev« I: *Idrætshistorisk Årbog 1986* (Viborg, 1986).

Niels Kayser Nielsen, »Højskole og sport – om idrætten i Vejen« I: *Magasin fra Det kongelige Bibliotek*, vol. 9, nr. 2 (1994a).

Niels Kayser Nielsen, »To idrætsforeninger på landet i mellemkrigstiden – Trelde og Herslev« I: *Vejle Amts Årbog 1994* (1994b).

Niels Kayser Nielsen, »Foreningskrise i mellemkrigstiden – om ungdom og idræt på landet« I: *Idrætshistorisk Årbog 1994* (Odense, 1995).

Niels Kayser Nielsen, »Ud i det fri. Om idrætten i provinsbyen i mellemkrigstiden« I: *Idrætshistorisk Årbog 1995* (Odense, 1997).

Niels Kayser Nielsen og Troels Kayser Nielsen, »Foreningsliv på Horsensegnen i 1900-tallet – fra landsbyklub til business« I: *Østjysk Hjemstavn 1997* (1997).

Niels Kayser Nielsen og Vagn Wåhlin, »Folkeoplysning og ungdomsliv i Danmark 1900-1925« I: *Historie 2001*, nr. 1 (2001).

Niels Kayser Nielsen, »Lutheraner, konformister og socialdemokrater – om folk og nation i Norden« I: *Nytt Norsk Tidsskrift* (2002).

Pauli Kettunen, »The Society of Virtuous Circles« I: Pauli Kettunen og Hanna Eskola (red.), *Models, Modernity and the Myrdals* (Helsingfors, 1997).

Gunnar Kirkegaard, »Oplevelser omkring Lingiaden 1949« I: Hover Ungdoms- og Idrætsforening, *Hundrede aktive år i Hover Sogn* (Hover, 1990).

Jan Lindroth, *Idrottens väg till folkrörelse. Studier i svensk idrottsrörelse fram till 1915* (Uppsala, 1974).

Jan Lindroth, »Idrottshistorisk forskning« I: *Meddelanden från Historiska Institutionen vid Stockholms Universitet*, nr. 2 (Stockholm, 1995).

Jan Lindroth, »Rektangeln i ovalen. Några anteckningar om den klassiska idrottsplatsens etablering i Sverige 1890-1930« I: *Bebyggelsehistorisk tidsskrift nr. 40 – Idrottens platser*, xxxx.

Henrik Mortensen, »Glimt af Lystfiskeriforeningens historie i Lyngby-Taarbæk« I: *Lyngbybogen 1991* (1991).

Niels Mortensen, »Da sporten kom til Skive« I: *Skivebogen 1997* (1997).

Claus Nielsen, »Øiet aabnes, Legemet udvikles og Hurtigheden skærpes – sportens fremkoms i Århus« I: *Den jyske Historiker*, nr. 53 (Århus, 1990).

Trond Nordby, »Norsk nasjonalisme som historisk problem« I: *Nytt norsk tidsskrift*, nr. 1 (1986).

Lennart K. Persson, »Handbollens uppkomst och utveckling – internationella, svenska och Göteborgska perspektiv« I: *Idrottsarvet 1997* (Göteborg, 1997).

Lennart K. Persson, *BK Heid 1946/1947 – 1996/1997. Handboll under ett halvt århundrade* (Göteborg, 1998).

Thomas Peterson, *Leken som blev alvar. Halmstads Bollklubb mellan folkrörelse, stat och marknad* (1989).

Juha Pohjonen, »Talvinen kuningaspeli Joensuussa« I: *Finlands idrottshistoriska Förenings Årsbok 1995* (1995).

Poul Porskær Poulsen, »De amtshistoriske årbøger 1994« I: *Journalen. Lokal- og kulturhistorisk tidsskrift 1995*, nr. 2 (1995).

Poul Porskær Poulsen, »»Det var Ungdom og Kræfter, Styrke og Vilje«. Gymnastik og skyttesag på Silkeborgegnen og i Gødvad ca. 1868-1930« I: *Østjysk Hjemstavn*, vol. 61 (1996).

Knud Prange, »Det store i det små. Interview ved Peter Henningsen« I: *Fortid og Nutid*, nr. 1 (2000).

Teijo Pyykkönen, *Suomi uskoi urheiluun. Suomen urheilun ja liikunnan historia*. Liikuntatietellisen seuran julkaisu nro 131 (Helsingfors, 1992).

Kenth Sjöblom, *Hälsa, glädje, kamratskap. Helsingfors Gymnastikklubb 1875-2000* (Helsingfors, 2000).

Mats Segerblom, *Boråsidrotten kring sekelskiftet* (Borås, 1986).

Jørgen Skipper Nielsen og Steen Flindt, »Idræt i Lyngby-Taarbæk« I: *Lyngbybogen 1991* (1991).

Rune Slagstad, *De nasjonale strateger* (Oslo, 1998).

Henrik Stenius, »Den politiska historien i Nordens ontologi: Modell eller icke? Vara eller icke vara« I: Godelieve Laureys, Niels Kayser Nielsen og Johs. Nørregaard Frandsen (red.) *Skandinaviensbilleder* (1992).

Øystein Sørensen, »Hegemonikamp om det norske« I: Øystein Sørensen (red.), *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet* (Oslo, 1998).

Harald Winge »Regions and regional history in Nor-

way« I: Finn-Einar Eliasen, Jørgen Mikkelsen og Bjørn Poulsen (red.), *Regional Integration in Early Modern Scandinavia* (Odense, 2001).

Nina Witoszek, »Fugitives from Utopia: The Scandinavian Enlightenment Reconsidered« I: Øystein Sørensen og Bo Stråth (red.), *The Cultural Construction of Norden* (Oslo, 1997).

Johnny Wøllekær, *Da sporten kom til byen. En historisk-empirisk undersøgelse af sportens gennembrud i Odense ca. 1860-1920* (Odense, 1998).

Johnny Wøllekær, *Odense i bevægelse – strejftog i byens idrætshistorie* (Odense, 2001).